

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เมืองธนบุรี หรือ บางกอกในอดีต คือ ฝั่งพระนครและฝั่งธนบุรีในปัจจุบัน ซึ่งเคยเป็นแผ่นดินเดียวกันมาก่อน เป็นที่ราบสามเหลี่ยมปากน้ำเจ้าพระยาที่อุดมสมบูรณ์มีแม่น้ำ และลำคลองต่างๆ ที่กระจายอยู่ทั่วบริเวณ ดังนั้นจึงมีข้อสันนิษฐานว่าคำว่า "บางกอก" นั้นอาจจะเพี้ยนมาจากเดิมว่า "บางเกาะ" ด้วยความที่พื้นที่ดังกล่าวมีลักษณะเป็นเกาะเล็กเกาะน้อยจากแม่น้ำลำคลองต่างๆ เดิมแม่น้ำเจ้าพระยาไหลคดเคี้ยวมากตั้งแต่ถนนทูลกระหม่อมฯ ลงมายังพระนคร กล่าวคือ แม่น้ำเจ้าพระยาจะไหลจากทางเหนือ ผ่านเขตเมืองนนทบุรีลงมาถึงสะพานปิ่นเกล้า แล้วไหลวกไปทางตะวันตกเข้ามาทางคลองบางกอกน้อย อ้อมผ่านตลิ่งชัน บางระมาดแล้ววกกลับเข้าคลองบางกอกใหญ่ (หรือคลองบางหลวง) แล้วไหลลงทางใต้ไปออกทะเลอ่าวไทย เป็นลักษณะรูปเกือกม้า ซึ่งความคดเคี้ยวของแม่น้ำนี้ทำให้สองฟากฝั่งของแม่น้ำกลายเป็นที่ดอนซึ่งเหมาะแก่การตั้งบ้านเรือน และกลายเป็นชุมชนขนาดใหญ่ ซึ่งเรียกกันภายหลังว่า "ย่านบางกอก" แต่ในเวลาเดียวกัน ก็ทำให้เสียเวลาในการเดินทางไปมา ระหว่างกรุงศรีอยุธยากับหัวเมืองชายทะเลตะวันออก (แผนแม่บทและแผนปฏิบัติการอนุรักษ์และพัฒนาบริเวณฝั่งธนบุรี. 2542 : 1)

ดังนั้นในสมัยของสมเด็จพระไชยราชาธิราช (พ.ศ. 2077 - 2089) จึงโปรดให้ขุดคลองลัดบางกอกขึ้น เพื่อเชื่อมแม่น้ำเจ้าพระยาเดิม ที่ไหลอ้อมเข้าไปทางคลองบางกอกน้อย ออกคลองบางกอกใหญ่ (คือขุดตั้งแต่หน้าสถานีรถไฟบางกอกน้อย จนถึงหน้าวัดอรุณราชวรารามในปัจจุบัน) การขุดคลองลัดดังกล่าวทำให้กระแสน้ำเปลี่ยนทางเดิน น้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาส่วนใหญ่ จึงไหลไปทางคลองขุดใหม่ และเซาะตลิ่งสองข้างจนกว้างขึ้น กลายเป็นแม่น้ำเจ้าพระยาใหม่ (บริเวณที่ผ่านหน้าโรงพยาบาลศิริราช และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ทุกวันนี้) ส่วนลำน้ำเดิมก็ค่อยๆ ตื้นเขินขึ้นลดขนาดลงเป็นลำคลอง ได้แก่ คลองบางกอกน้อย คลองชักพระ (คลองตลิ่งชัน) คลองบางขุนศรี คลองบางเชือกหนัง คลองวัดประดู่ และคลองบางกอกใหญ่ ดังที่เห็นในปัจจุบันยังปรากฏโบราณสถานที่สำคัญในสมัยกรุงธนบุรีคือพระราชวังเดิม ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของกองบัญชาการทหารเรือ นอกจากนี้ยังมีโบราณสถานอีกหลายแห่งที่มีการบูรณปฏิสังขรณ์ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เช่น วัดอรุณราชวราราม วัดระฆังโฆสิตาราม วัดกัลยาณมิตร ป้อมวิไชยประสิทธิ์ กำแพงเมืองเดิม โบราณสถานเหล่านี้ปัจจุบันได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ให้อยู่ในสภาพดีและสวยงาม

รูปแบบต่างๆ ทั้งการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ โดยเน้นการท่องเที่ยวในเขต กรุงเทพมหานคร ให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อให้ศิลปวัฒนธรรมพื้นที่ประวัติศาสตร์ ยังคงคุณค่าอยู่และเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับท้องถิ่นด้วย

ภาพที่ 1.2 แสดงที่ตั้งคลองรอบกรุงธนบุรี

จากความเป็นมาและความสำคัญของพื้นที่ดังกล่าว การศึกษาวิจัยนี้จึงมุ่งหวังที่จะนำเสนอ ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาพื้นที่ธนบุรีเพื่อการท่องเที่ยวทางด้านประวัติศาสตร์ และศิลปวัฒนธรรม โดยใช้เส้นทางน้ำเป็นสื่อเชื่อมโยงในการท่องเที่ยว และมีแนวโน้มที่จะสามารถ พัฒนาให้เป็นเส้นทางท่องเที่ยวทางน้ำในรูปแบบที่น่าสนใจมากยิ่งขึ้น

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาลักษณะทางกายภาพปัจจุบันของแม่น้ำเจ้าพระยาและคลองในพื้นที่กรุงเทพมหานคร
2. ศึกษาความคิดเห็นและความต้องการพัฒนาแม่น้ำและคลองเพื่อการท่องเที่ยวทางน้ำ
3. เสนอแนวทางการพัฒนาพื้นที่ธนบุรีเพื่อการท่องเที่ยวทางน้ำ

1.3 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ได้นำหลักการที่สอดคล้องตามวัตถุประสงค์ของการทำวิจัยนี้เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างกรอบทฤษฎีในการวิจัยนี้

1. กรอบแนวคิดในการศึกษาลักษณะทางกายภาพของแม่น้ำเจ้าพระยาและคลองในพื้นที่เมืองธนบุรีเดิม ประกอบด้วย คลองบางกอกน้อย คลองชักพระ และ คลองบางกอกใหญ่ ผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้แนวคิดของ สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์แห่งประเทศไทย (2533 : 1/4-10) เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยเพื่อนำมาใช้ในการศึกษา ดังนี้

1.1 ศักยภาพของลำน้ำ

สภาพของลำน้ำ คือ เส้นทางของคลองบางกอกน้อย คลองชักพระ และคลองบางกอกใหญ่ คุณค่าและความสำคัญของลำน้ำ การใช้ประโยชน์ของลำน้ำ ระดับน้ำ ทิศทางการไหลของน้ำ ปัญหาและอุปสรรคของเส้นทางน้ำที่ต่อเนื่อง สภาพทางกายภาพและกิจกรรมของพื้นที่ริมสองฝั่งคลอง

1.2 ทรัพยากรการท่องเที่ยว

1. ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นจากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ (Natural Attractions) หมายถึง สภาพทางกายภาพของธรรมชาติที่มีความสวยงามหรือความน่าสนใจต่อการเดินทางไปชม ได้แก่ แหล่งน้ำ ทิวทัศน์ทางธรรมชาติ

2. ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น (Manufactured Attractions) สิ่งต่าง ๆ ที่มนุษย์ได้สร้างสรรค์ขึ้น ตามวัตถุประสงค์และเพื่อประโยชน์ของมนุษย์ ปรากฏอยู่ในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง แต่มีผลดึงดูดใจต่อการท่องเที่ยว เช่น พระราชวัง ศาสนสถาน ปราสาทหิน อนุสรณ์สถาน และอาคารหรือกลุ่มอาคารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรม ด้านใดด้านหนึ่ง

1.3 โครงสร้างพื้นฐาน

สิ่งอำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นสรรพสิ่งรองรับในการเดินทางท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว เพื่อให้การเดินทางท่องเที่ยวเป็นไปด้วยความสะดวกสบายและปลอดภัย เช่น ท่าเทียบเรือ บริการเรือเช่า เส้นทางเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว ระบบความปลอดภัย แหล่งบริการด้านอาหารและบริการการท่องเที่ยวอื่นๆ

2. กรอบแนวคิดด้านความคิดเห็นและความต้องการในการพัฒนาแม่น้ำ และคลองเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางน้ำ ผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้แนวคิดของ ปิยนาค บุนนาค และคณะ(2535 : 2) เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยเพื่อนำมาใช้ในการศึกษาประกอบด้วย

- 2.1 ความสามารถของแม่น้ำและคลองในพื้นที่กรุงเทพมหานครที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว
- 2.2 องค์ประกอบของการท่องเที่ยวทางน้ำ
- 2.3 ผลกระทบจากการพัฒนาคลองเป็นแหล่งท่องเที่ยว
- 2.4 รูปแบบพาหนะที่เหมาะสมต่อการท่องเที่ยวทางน้ำ
- 2.5 หน่วยงานที่ส่งเสริมและสนับสนุนด้านการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้อง

1.4 ขอบเขตการวิจัย

1.4.1 ขอบเขตด้านพื้นที่ คือ แม่น้ำเจ้าพระยาและคลองในพื้นที่เมืองธนบุรีเดิม ได้แก่ คลองสายหลักประกอบด้วย คลองบางกอกน้อย คลองชักพระ ซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่เขตบางกอกน้อย และคลองบางกอกใหญ่ ตั้งอยู่ในพื้นที่เขตบางกอกใหญ่

1.4.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

1.4.2.1 ประชากร ได้แก่ นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ที่ต้องการท่องเที่ยวทางน้ำ

1.4.2.2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักท่องเที่ยว ประกอบด้วยนักท่องเที่ยวชาวไทย และชาวต่างชาติจำนวน 150 คน โดยคัดเลือกอย่างเจาะจงจากนักท่องเที่ยวที่ต้องการท่องเที่ยวทางน้ำ

1.4.3 ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

1.4.3.1 ลักษณะทางกายภาพปัจจุบันของคลองรอบพื้นที่เมืองธนบุรีเดิม

1.4.3.2 พฤติกรรมความต้องการต่อการพัฒนาคลองเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางน้ำ

1.5 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

คลองในพื้นที่ธนบุรี หมายถึง แม่น้ำเจ้าพระยาสายเดิมที่ดินเงินจากการขุดคลองลัดบางกอก และกลายเป็นคลองประกอบด้วยคลองบางกอกน้อย คลองชักพระ คลองสาหรอง ได้แก่ คลองมอญ ซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่เขตบางกอกน้อย และคลองบางกอกใหญ่ ซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่เขตบางกอกใหญ่

เมืองธนบุรี หมายถึง พื้นที่เขตบางกอกใหญ่และเขตบางกอกน้อย ตั้งอยู่ทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณตรงข้ามกับกรุงรัตนโกสินทร์ เขตพระนคร โอบล้อมด้วยแม่น้ำเจ้าพระยา คลองบางกอกใหญ่ คลองบางกอกน้อยและคลองชักพระ

ลักษณะทางกายภาพ หมายถึง องค์ประกอบการท่องเที่ยวทางน้ำ ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ ศักยภาพของลำน้ำ แหล่งท่องเที่ยวทางน้ำ และโครงสร้างพื้นฐาน

ศักยภาพของลำน้ำ หมายถึง สภาพของลำน้ำ เส้นทางของคลองบางกอกน้อย คลองชักพระ และคลองบางกอกใหญ่ คุณค่าและความสำคัญของลำน้ำ การใช้ประโยชน์ของลำน้ำ ระดับน้ำ ทิศทางการไหลของน้ำ ปัญหาและอุปสรรคของเส้นทางน้ำที่ต่อเนื่อง สภาพทางกายภาพและ กิจกรรมของพื้นที่ริมสองฝั่งคลอง

การท่องเที่ยวทางน้ำ หมายถึง รูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวที่ใช้เส้นทางน้ำเป็นสื่อกลาง เป็นการท่องเที่ยวแบบเพลินทางและจัดกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวมีความสุขสนุกสนานเพลิดเพลิน

แหล่งท่องเที่ยวทางน้ำ หมายถึง ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทต่างๆ ที่เกิดขึ้นตาม ธรรมชาติและจากมนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งตั้งอยู่ในลำน้ำหรือบนสองฟากฝั่งของลำน้ำ หรือมองเห็นได้จากเรือ

ทรัพยากรการท่องเที่ยวตามธรรมชาติ หมายถึง สภาพทางกายภาพของธรรมชาติที่มีความสวยงามหรือความน่าสนใจต่อการเดินทางไปชม ได้แก่ แหล่งน้ำ ทิวทัศน์ทางธรรมชาติ

ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่มนุษย์ได้สร้างขึ้น ที่ปรากฏอยู่ในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง แต่มีผลดึงดูดใจต่อการท่องเที่ยว แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

- ประเภทประวัติศาสตร์ คือ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศาสนสถาน สถาปัตยกรรม ประเภทอื่นที่มีอยู่ตามท้องถิ่นนั้น

- ประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรม คือ งานประเพณี พิธีกรรม วิถีชีวิตของ ชุมชน เอกลักษณ์ของชุมชน

โครงสร้างพื้นฐาน หมายถึง สิ่งอำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นสรรพสิ่ง ที่รองรับในการเดินทางท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว เพื่อให้การเดินทางท่องเที่ยวเป็นไปด้วยความ สะดวกสบายและปลอดภัย เช่น ท่าเทียบเรือ บริการเรือเช่า เส้นทางเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว ระบบ ความปลอดภัย แหล่งบริการด้านอาหารและบริการการท่องเที่ยวอื่นๆ

